1923-рэ ильэсым гьэтхалэм кънщегьэжьагьэу къндэкы

№ 18 (22707) э илъэсым

2023-рэ илъэс МЭФЭКУ

МЭЗАЕМ и 2

ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИІЭП

О + тисайт WWW.ADYGVOICE.RU

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

Тилъэхъан илІыхъужъхэр

«Тэрмырмэ, хэта?»

Ильэс хъущт Украинэм щыкlopэ хэушъхьафыкlыгъэ дзэ операциер зырагъэжьагъэр. Ащ къыщыублагъэу Адыгеим пстэумкlu нэбгырэ мини 2,5-м ехъу икlыгъ. Ахэм ащыщэу гуфакloy Анатолий Марарь Лыхъужъныгъэм иорденэу къыфагъэшъошагъэр тыгъуасэ АР-м идзэ комиссариат щыратыжьыгъ. Дзэкloлlыр редакцием къедгъэблагъи, гущыlэгъу тыфэхъугъ.

— Анатолий, нахь благьэу нэlуасэ тызэфэхьуным фэшl уищыlэныгьэ гьогу, дзэ къулыкъур къызэрэхэпхыгьэм тащыбгьэгьозагьэмэ дэгьугьэ.

— Краснодар краим и Крымскэ район сыщыщ. Сянэ-сятэхэри, сшы-сшыпхъухэри ащ щэпсэух. 1990-рэ илъэсым дзэм къулыкъу щысхьынэу къысэджагъэх. Апэ Казахстан еджэпІэ подразделением сыщыІагь, нэужым советскэ дзэхэу Германием щыІагьэхэм сахэтэу къулыкъум щыпысыдзагь. Ащ апэрэ зэзэгыныгьэм сыщыкІэтхагь. Германием тидзэхэр къызекІыжьхэм, 1994-рэ ильэсым сэри къулыкъум сыкъыхэкІыжыгь.

Нэужым Мыекъуапэ щыщ пшъашъэу

Наталье нэІуасэ сыфэхъуи, тыкъэзэрэщагъ ыкІи мыщ тыщыпсэунэу тыкъыдэнагъ. Дзэм згъэзэжьынэу исхъухьи, зэзэгъыныгъэм сыкІэтхагъ. Бригадэм сыхэтэу Чэчэным, Абхъазым ыкІи Грузием, Къыблэ Осетием къулыкъур

(Икіэух я 3-рэ нэкіуб. ит).

Проект анахь гъэшІэгъонхэр пхыращыщтых

Урысыем иархитекторхэм я Союз ишьольыр къутамэ зызэхащагьэр ильэс 25-рэ зыщыхьурэм ехьуліэу Адыгеим иархитектор ныбжыкіэхэм япроектхэм якьэгьэльэгьон республикэм исурэт кьэгьэльэгьуапіэ кьыщызэіуахыгь. АР-м и Пышьхьэу Къумпіыл Мурат іофшіагьэу къырахьыліагьэхэм нэіуасэ зафишіыгь, архитектор ныбжыкіэхэм адэгущыіагь.

Іофтхьабзэм хэлэжьагьэх АР-м ифедеральнэ инспектор шъхьаlэу Сергей Дрокиныр, АР-м культурэмкlэ иминистрэу Аульэ Юрэ, архитектурэмкlэ ыкlи къэлэгъэпсынымкlэ Комитетым итхьаматэу Зезэрыхьэ Азэмат, Урысыем иархитекторхэм я Союз и Адыгэ шъолъыр къутамэ итхьаматэу Галина Ирхинар, сурэт къэгъэлъэгъуапlэм ипащэу Бырсыр Абдулахь.

Галина Ирхинам зэрэхигъэунэфыкlыгъэмкlэ, ІофшІэгъэ 40-м ехъу къэгъэлъэгъоным къырахьылІагъ. Архитектор ныбжьыкІэхэми, ІэпэІэсэныгъэшхо зиІэ архитекторхэми япроектхэр ахэм ахэлъых

Проект анахь гьэшlэгьонхэм ащыщхэр пхыращынэу рахъухьэ. Экспозициер зыкlагъэхьазырыгъэр республикэм исхэр архитектурэмкlэ ыкlи къалэм изэтегъэпсыхьанкlэ проектыкlэу щыlэхэм нэlуасэ афашlынхэр, Краснодар — Мыекъуапэ — Налщык къызэлъызыубытыщтхэ архитектурэ къэгъэлъэгъоным ипроект хэлэжьэнхэр ары.

Республикэм ипсэолъэ ин заулэу агъэкlэжьыщтым е агъэпсыщтым яэскизхэр цlыфхэм зэрагъэлъэгъун алъэкlыщт. Ахэм ахэхьэх искусствэхэмкlэ кlэлэцlыкlу еджапlэр, Мыекъуапэ иперинатальнэ гупчэ, республикэ диагностическэ гупчэр, спортымкlэ Унэшхоу Кобл Якъубэ ыцlэ зыхьырэр, цlыфхэм япсауныгъэ зыщагъэпытэрэ физкультурэ комплексэу «Ошъутен» зыфиlорэр ыкlи нэмыкlхэр. loфшlагъэхэм ащыщыбэ Санкт-Петербург ыкlи Къырым икъалэу Саки афэгъэхыгъ.

Республикэм и Ліышъхьэ Іофтхьабзэм хэлажьэхэрэм шіуфэс къарихыгъ, архитектор сэнэхьатым уасэу фашіырэр къэіэтыгъэным, ныбжьыкіэхэм а сэнэхьатым анаіэ къытырадзэным мэхьанэшхо зэриіэр хигъэунэфыкіыгъ.

(Икіэух я 2-рэ нэкіуб. ит).

Мэзаем и 2, 2023-рэ илъэс «Адыгэ Макь»

Проект анахь гъэшІэгъонхэр пхыращыщтых

(ИкІэух).

Мы аужырэ илъэсхэм проект гъэшІэгьон пчъагьэ республикэм щагъэцэкІагъ. Псэуалъэхэм якІолІэгьошІоу щытыныр, ахэм федэ къахьыныр шэпхъэ шъхьаІэхэм ащыщых. Ау псэуалъэм нэри егупсэфылІэн, тиреспубликэ илъэгъупхъэ чІыпІэу ар хъун фае. Пэрыт технологиехэм арыгъозэрэ, типсэупІэхэм ятеплъэ нахьышІу зышІын, агу етыгъэу Іоф зышІэн зылъэкІыщт ныбжьыкІэхэм бэкІэ тащэгугъы», — къыlуагъ КъумпІыл Мурат.

Къэгъэлъэгъоныр къызызыуахыгъэ мафэм архитектор ныбжьыкіэхэу Ацумыжъ Мадинэ, Бэрзэдж Фатимэ, Ксения Ирхинам, Хъурэтэ Суандэ Урысыем иархитекторхэм я Союз зэраштагъэхэр къэзыушыхьатырэ тхылъхэр аратыжьыгъэх.

Республикэм и ЛІышъхьэ Урысыем иархитекторхэм я Союз хагьэхьагьэхэм къафэгушуагь, тапэкіи яюфшіэн гьэхьагьэхэр щашіынэу къафэльэіуагь. Къэгьэльэгьоным къырахьыліэгьэ Іофшіэгьэ заулэхэмкіз Къумпіыл Мурат про-

ектхэр зэхэзгъэуцуагъэхэм еплъыкізу иіэмкіз адэгощагъ.

Республикэм ипащэ джащ фэдэу республикэм исурэтышіхэу портретхэр зышіыхэрэм якъэгъэлъэгъонэу сурэт къэгъэлъэгъуапіэм щыкіорэми нэіуасэ зыфишіыгъ. Живописымкіэ, графикэмкіэ, декоративнэ-прикладной искусствэмкіэ іофшіэгъэ 70-рэ фэдиз, профессиональнэ сурэтышіхэм яскульптурэхэр ащ къыщагъэлъагъох.

АР-м и Ліышъхьэ ипресс-къулыкъу Сурэтхэр: А. Гусев.

ИшІэжь агъэльэпІагъ

«Лыхъужъныгъэм идес» зыцІэ Іофтхьабзэу Мыекъопэ къэралыгъо технологическэ университетым щыкІуагъэр Хэгъэгу зэошхом иветеранэу, къушъхьэ инженерэу, геолого-минералогическэ шІэныгъэхэмкІэ докторэу Къоджэ Малазим Исхьакъ ыкъом фэгъэхьыгъагъ. Іофтхьабзэм дакІоу ащ имемориальнэ пхъэмбгъу университетым къыщызэІуахыгъ.

Іофтхьабзэм кІэщакІо фэхъугъэх ветеранхэм я Совет ипащэу Къоджэ Аслъан, тарихъ шІэныгъэхэмкІэ докторэу Ацумыжъ Казбек, Къэралыгъо Советым — Хасэм и Тхьаматэ игуадзэу, Урысыем и ЛІыхъужъэу Цэй Эдуард ыкІи кІэлэегъэджэ шІэныгъэхэмкІэ кандидатэу Иван Бормотовыр.

Мы Іофтхьабзэмкіэ зэхэщакіохэм мурадэу яіагьэр студентхэм яхэгьэгу шіу альэгьоу піугьэнхэр, ліыхъужъныгьэм имэхьанэ зэхягьэшіэгьэныр, джащ фэдэу тикъэралыгьо итарихъ шъхьэкіафэ фягъэшіыгьэныр ары.

Къоджэ Малазим Шэуджэн районым ит къуаджэу Пщыжъхьаблэ къыщыхъугъ. Владикавказ дэт къушъхьэ-металлургическэ институтым, нэужым Москва дэт академием ащеджагъ. 1937-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу минеральнэ сырьем и Всесоюзнэ институт (ВИМС) Іоф щишіагъ. 1937-рэ илъэсым Дунэе геологическэ конгрессым

ия XVII-рэ сессиеу Москва щыкlуагъэм хэлэжьагъ. 1940-рэ илъэсым шlэныгъэхэмкlэ кандидат, 1966-рэ илъэсым доктор зэрэхъугъэр къыгъэшъыпкъэжьыгъэх.

Малазим игъэхъагъэхэм арэгушхо Къоджэ Аслъан, ахэр зэlэхьылых, ятэхэр зэшых. Ялlакъокlэ хы Шlyцlэ lyшъо шапсыгъэхэм ашышых.

– ТилІыхъужъхэм ацІэхэр тарихъым къыхэнагъэх, ау, гукъау нахь мышІэми, щыІэныгьэр льыкІуатэ къэс ахэр тщэгъупшэх, хъарзынэщыр ары ахэм якъэбар зычІэльыр. Тигукъэк Іыжьхэр къэдгъэущынхэр, тил ыхъужъхэр къытк эхъухьэхэрэм ядгъэшІэнхэр, тарихъыр дгъэлъэпІэныр типшъэрылъ. Малазим акъылышюу щытыгь, гу кІуачІэ зиІэгьэ, ІофшІэныр шІу зылъэгъущтыгъэ цІыфыгъ. Ар непэ хэткІи щысэтехыпІзу *щыт*, — къы**Іуагъ Къоджэ** Аслъан.

Малазим ищыІэныгъэ геологием фигъэхьыгъ, Москва щы-

псэугъ ыкіи ащ щыригъэджагьэх, ащ дакіоу исэнэхьат епхыгъэ шіэныгъэм пылъыгъ. Хэгъэгу зэошхом илъэхъан ліыблэнагъэ хэлъэу нэмыц-фашист техакіохэм апэуцужьыгъ. Уіагъэ къытыращи, госпиталым чіэлъыгъ. 1966-рэ илъэсым докторскэ диссертациер къыгъэшъыпкъэжьыгъ ыкіи геологием ылъэныкъокіэ апэрэ адыгэ шіэныгъэлэжь хъугъагъэ. Къзугупшысакіоу щытыгъ ыкіи научнэ іофшіэныбэ иіагъ, ахэр игупсэ Адыгеим фигъэхьыгъэх.

Малазим нэмыкlәу Къуаджәхэм яунагъо джыри сабыибл щапlугъ, кlэлитlурэ пшъэшъитфырэ. Хьалимэт зэкlэмэ анахьыкlагъ. Краснодар дэтыгъэ апшъэрэ еджапlэм юридическэ факультетыр къыщиухи, Мыекъопэ хэку нотариальнэ конторэм Іоф щишlагъ. Хэгъэгу зэошхом подпольщицэу хэлэжьагъ, нэмыцхэм аубыти, 1942рэ илъэсым пионер-лыхъужъэу Женя Поповыр игъусэу аукlыгъэх. Ащ ихьэдэ къупшъхьэхэр

Адыгеим, исаугъэт шъхьаlэр зыдэщытым щагъэтlылъыжьыгъэх.

Къоджэ Малазимрэ ащ ышыпхъоу Хьалимэтрэ афэгъэхьыгъэ ш!эжь пхъэмбгъухэр къызщыхъугъэхэ Пщыжъхьэблэ гурыт еджап!эм т!эк!у ш!агъэу къащыфызэ!уахыгъэх. Джащ фэдэу ахэм къак!эныгъэ документхэр ык!и сурэтхэр Къоджэ Аслъан еджап!эм хэт музеим аритыгъэхэу ч!элъых.

Мыекъопэ къэралыгъо технологическэ университетым Малазим шіэжь пхъэмбгъу къызэрэщыфызэјуахыгъэм лъапсэ имыізу щытэп, 1917-рэ илъэсым мыщ щеджагъ, ащыгъум ар Мыекъопэ низшэ механикэ-техническэ училищэу щытыгъ.

ШІэжь пхъэмбгъум икъызэlухын хэлэжьагъэх Мыекъопэ къэлэ администрацием ипащэ игуадзэу Юрий Томчак, АР-м пъэпкъ Іофхэмкlэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряlэ зэпхыныгъэхэмкlэ ыкІи къэбар жъугъэм иамалхэмкlэ и Комитет итхьаматэу Шъхьэлэхъо Аскэр, Адыгэ къэралыгъо университетым ипрофессорэу Абрэдж Ачэрдан, тарихъ шІэныгъэхэмкlэ кандидатэу Нэджыкъо Схьатбый, нэмыкlхэри.

КІзухым студентхэм ыкіи хьакізхэм тикъэралыгъо иухъумакіоу Къоджэ Малазим къыфыззіуахыгъэ шізжь пхъэмбгъум къэгъагъэхэр кізлъыралъхьа-

КІАРЭ Фатим.

Мэзаем и 2, 2023-рэ илъэс «Адыгэмакь»

«Тэрмырмэ, хэта?»

(ИкІэух).

илъэс зэкІэлъыкІохэм ащысхьыгъ. 2017-рэ илъэсым сыныбжь елъытыгъэу сыкъыхэкІыжьыгь. Пстэумкій сищыІэныгъэ щыщ илъэс 25-м ехъурэр дзэ къулыкъум фэгъэхьыгъагъ.

– Сызэрэщыгъуазэмкіэ, о уиш Іоигъоныгъэк Іэ хэушъхьафыкІыгъэ дзэ операцием укіуагъ. Ащ фэдэ унэшьо мыпсынкіэ пшіыныр сыдым къыхэкІыгъа?

Дзэ операциер Украинэм зыщырагъэжьагъэм къыщыублагьэу мафэ къэс телевизорым, интернетым къэбарэу къатыхэрэм сядэІущтыгъ, ащ щыхъурэщышІэхэрэм защызгъэгъуазэщтыгъ. КІэлэ ныбжьыкІэхэр ащ зэрэщыІэхэр, къинэу алъэгъурэр, зэрэхэкІуадэхэрэр нэрыльэгъу тфэхъугъэх. Джащ дэжьым сегупшысагь: «Ахэр мэзаох, хэкІуадэх, сыда тэщ фэдэу ныбжь зиІэу зыгорэ зылъэгъугъэу, дзэ ІофымкІэ ІэпэІэсэныгъэ зыхэлъыр зыкІэмыкІон, къотэгъу зыкІафэмыхъун фаер?». Ти Хэгъэгу къэтыухъумэныр хэти ипшъэрылъ, тэрмырмэ, хэта? Бэ тесымыгъашізу хэушъхьафыкіыгъз дзэ операцием сыкІонэу исхъухьагь.

– Ащ фэдэ зекіуакіэм уигупсэхэм къыдырагъэштагъа?

 А лъэбэкъур сымышІыным пае сишъхьэгъуси, сиІахьылхэри бэрэ къысэдэуагъэх. Ахэм ягумэкlыгъуи къыдгурэlo. Ау тэ тиунагьокІэ дзэ Іофым тыфэгьэ-

загъэу щыт. Сшы нэбгырищми Украинэм илъэс зэфэшъхьафхэм къулыкъур щахьыгъ, лІыхъужъныгъэу зэрахьагъэм фэшІ къэралыгъо тын лъапІэхэр къафагъэшъошагъэх (ягугъу ашІынэу фаехэп). СикІэлэ нахьыжъэу Аркадий зыщыпсэурэ Набережные Челны мобилизацием щыхэфагъэу хэушъхьафыкІыгьэ дзэ операциеу Украинэм щыкІорэм хэлажьэ, разведывательнэ ротэм ар хэт. Сэри бэрэ семыгупшысэу симурад згъэцэкІагьэ. Апэ Ростов-на-Дону щыІэ къэзэкъ лагерым ухьазырыныгьэ щыскІугь, отрядым хэтыгьэхэм ищыкІэгъэ Іашэхэр къытатыхи, типшъэрылъ дгъэцэкІэнэу тежьагь Украинэм. Запорожьер ары нахымбэрэм сыздэщы агьэр.

— Анатолий, ыпшъэкЮ къызэрэщып Іуагъэу, дзэ операцие зэфэшъхьафхэм уахэлэжьэнэу хъугъэ. Ахэр непэ Украинэм щыкюрэм зебгьапшэхэкю, сыда нахь къыхэбгъэщыщтыр?

- Джыдэдэм Украинэм щыхъурэм ипхъэшагъэ «чІыпІэ плъыр» пстэоу щыІагьэхэм ябгъэпшэн плъэкІыщтэп, бэкІэ апэчыжь. Дзэ Іофым ылъэныкъокІэ технологиехэр ыпэкІэ лъыкІотагъэх. Тызыпэуцугъэ неонацистхэм къэралыгъуабэхэр якъотэгъухэу космическэ отраслэм щагъэфедэрэ пкъыгъо зэфэшъхьафхэр къаlэкlагъахьэх. Ахэм яшІуагъэкІэ тэ чІышъхьашъом щытшІэрэр ежьхэм ошъогумкІэ къалъэгъу. Джащ пае чэщрэ нэфынэр къэзытырэ пкъыгъохэу автомобилым хэлъхэр зэкІэ гъэкІосагъэхэу тызекІон фаеу мэхъу. ЦІыфыр метри 5 — 10-кІэ автомобилым ыпэ итэу ащ къытырэ ныбжьыкъум тырэгъуазэ.

– ЛІыхъужъныгъэм иорден къыпфагъэшъошэнэу зэрэхъугъэм тыщыгъэгъуазэба.

- Мы тын лъапІэр сэ сизакъоу къэсылэжьыгъэп, ар сызхэтыгъэ отрядэу «Барс 8» зыфигорэм хэтыгьэ калэхэм зэкІэми ягъэхъагъэу сэлъытэ. Сыд фэдэрэ зэо-зэпыуцужьи мэхьанэ зиІэр дзэкІолІ ныбджэгъухэр зэрэзэкъотхэр, игъом ІэпыІэгъу зэрэзэфэхъухэрэр ары. Мафэ горэм тиотряд хы лъэсыдзэм игъусэу разведкэм тыкІонэу унашъо къытфашІыгъ. Къоджэ псэупІэм пэмычыжьэу пыим зызщигъэпытэгъэ чІыпІэхэр къыхэдгъэщынхэу щытыгъ. Машинитју хъоу зэуж титэу тежьагь. Сэ водителэу сызэрысыгъэр ыпэ итым метрэ 50 фэдизкІэ ыуж къинагъэу тыкІозэ, апэрэ машинэр лагъымэм къегьао. Ащ исыгъэхэм ащыщхэр хэкІодагъэх, командирым нэбгыритІу игъусэу шъобж хьылъэхэр атещагъэхэу къарытхыжьхи, сэ сызэрыс автомобилымкІэ хы лъэсыдзэм иштаб иІэзапІэ къесщэлІэжьыгъэх. Ащ тыкъыхэкІыжьыфэ пыим оныр къыддиубли, къиныгъокІэ шъоф нэкІыр къызэпытчыжьыгь.

Джыри нэмыкі тынхэр уиюхэу щыта?

— Къэралыгъо тынхэр, ахъщэ къэсылэжьынхэм апаеп сызкІэкІуагъэр. ЫпшъэкІэ къызэрэщысІуагьэу, дзэкІолІ ныбжьыкІэхэм саготыным, ІэпыІэгъу сафэхъуным фэшІ. Арэущтэу щыт нахь мышІэми, илъэс 25-м къыкІоцІ УФ-м зыкъэухъумэжьынымкІэ и Министерствэ итын лъэпІэ зэфэшъхьафхэр къысфагъэшъошагъэх. Ахэм ашышэу анахь мэхьанэ зэстыщтыгъэр Чэчэным щыІэгьэ зэпэуцужьым сызэрэхэлэжьагьэм фэшІ Суворовым имедалэу къысатыгъэр ары. Джы ащ нахь лъаг Ліыхъужъныгъэм иорден.

– Анатолий, Украинэм щыкіорэ хэушъхьафыкіыгъэ дзэ операцием кіонэу зызыгъэхьазырхэрэм сыда япю пшюигъор?

– Klo зышІоигъохэми, бэмышІэу кІуагъэхэми зызэрафэзгъазэ сшІоигъор зы — зыми шъущымыщын ыкІи лІыгъэ къызхэжъугъаф. Шъыпкъэ, хьылъэ къышъущыхъущт, къиныгъуабэ зэпышъучыщт. Ащ пае щэІагъэ, зэмыблэжьыныгьэ, зэол! гукъыдэщэен шъухэлъынхэу щыт.

P.S. Зыныбжь ильэс 50-м къехъугъэ Анатолий Марарь мы уахътэм ядэжь къэкюжьыгъэу ипсауныгъэ зэтырегъэуцожьы. Ащ ыуж джыри хэушъхьафыкІыгьэ дзэ операцием ыгъэзэжьын гухэлъ иІ.

ІЭШЪЫНЭ Сусан. Сурэтхэр: А. Лаутеншлегер.

Пыим игухэлъ къыдагъэхъугъэп

Сталинград щыкогъэ зэо-зэпэуцужыр анахь жьалымэу ыкІи Хэгьэгу зэошхом кьэгьэзапІэ зыщыфэхъугъэу тарихъым къыхэнагъ.

1942-рэ илъэсым бэдзэогъум и 17-м къыщегъэжьагъэу 1943рэ илъэсым мэзаем и 2-м мы къалэр шъхьафит шІыжьыгъэным епхыгъэ заор кІуагъэ. Сталинград заом щызэпэуцужьыгъэ бгъуитІум янэбгырэ миллиони 2-м ехъу ащ хэкlодагъ.

Адыгэ Республикэм иветеанхэм я Совет хэтэу Иван Бормотовым итхыгъэ къызэрэщигорэмкіэ, Москва псынкізу зыштэнэу гугъэщтыгъэ нэмыцхэр къызэтырагъэуцохи, зэкlафэжьынхэу зырагъажьэм, Гитлер къыгурыІогъагъ охътэ кІэкІыкІэ къалэр къызІэкІигъэхьан зэримылъэк і ыщтыр, мыщ бэрэ зэрэщызэощтхэр, тидзэхэм пытагъэ зэрахэлъыр ыкІи къызэрэзэкіэмыкіощтхэр.

Гитлер идзэхэм ятехникэ къызэтемыуцоным фэшІ чІыдагьэ бэу ищыкІэгьагь, ар Кавказыр ары зыщыбгьотыщтыгьэр. Ащ къыкІэльыкІоу Гитлер я 41-рэ директивэ къыдигъэкІыгъагъ, ащ зэреджэгъагъэхэр «Операция Блау».

Директивэм къызэрэщиющтыгъэмкіэ, Вермахт икіочіэ лъэш къыблэ фронтым адзынышъ,

тидзэхэр зэхагъэтэкъонхэшъ, чІыдагъэр къызыщычІащырэ чІыпІэхэр аубытынхэу, Кавказ къушъхьэтх шъхьа!эми шъхьапырыкІынхэу арыгъэ.

Ащ пае яхэнэрэ нэмыц лъэсыдзэ дивизием пшъэрылъ фашІыгъагъ Сталинград къыдзыхьанэу. «Блау» зыфиІорэ планыр агъэцэкІэнэу къыхахыгъагъэх нэмыцыдзэ зэхэтхэу «А-р» ыкІи «Б-р». Іэшэ 1700-рэ, танк 1200-рэ, къухьэлъэтэ 1640-рэ ахэм яІагь, зэолІ 900000 хъущтыгьэх. Купэу «А-м» хахьэщтыгъэх я 17-рэ дзэмрэ танковэ армиемрэ. Ахэм генерал-фельдмаршалэу Вильгельм Лист якомандирыгъ. Темыр лъэныкъом шыІэгъэ купым генерал-фельдмаршалэу Федор фон Бок ипэщагъ.

1942-рэ илъэсым Харьков дэжь щыкІогьэ заом икІэух тидзэхэмкІэ дэгъугъэп, къаухъурэихи. чІэнэгъэшхохэр арагъэшІыгьагь. Ар агьэфеди нэмыцхэр къалэхэу Воронеж, Ростовна-Дону алъэныкъокІэ лъыкІотэгъагъэх, нэужым Волгэ ыкІи Кавказым зафагъэзэгъагъ.

Ростов-на-Дону заштэм, Гит-

лер ипланэу «Блау» ыгъэцэкlэ- дзэхэр щызэхагъэтэкъуагъэх, гагъ. Апэрэ директивэм нэмыкІ къыкІэлъыкІуагъ, ащ операциеу «Брауншвейг» фиусыгъ. Кавказыр зэриштэщт операцием «ЭдельвейскІэ»

Армиеу «А-м» хэтхэм МыекъуапэкІэ чІыдэгъэ къычІэщыпіэхэр. Грознэр ыкіи Баку зэлъаубытынхэр япшъэрылъыгъ. «Б-м» Сталинград ыштэнышъ, Астраханьрэ Каспийскэ хымрэ къызІэкІигъэхьанхэ игухэлъыгъ.

Фашистхэм тидзэхэр зэхакъутэнхэшъ хыІушъом икъухьэуцупІэхэр аштэнхэу, ащ пае къалэхэу Новороссийскэрэ ТІуапсэрэ псынкІзу непэ ІзкІагъэхьанхэу гугъэщтыгъэх. Джащ фэдэу Сталинград щыхъурэми тещыныхьэштыгъэх.

1943-рэ илъэсым мэзаем и 2-м Сталинград заом нэмыцыпсаоу къэнагъэхэм кlalэж гъагъ. Темыр Кавказым итыгьэ фашистхэр гузэжъогьоу зэкІакІощтыгъэх. ЗэопІэ линиеу «Даховская — Темнолесская - Гуамка» зыфиІорэр я 9-рэ къушъхьэщэрыо дивизием къызэпичи Адыгеим къыфигъэзэгъагъ. Пыир штагъэу ышъхьэ зэрэрихыжьыщтым пылъыгъ. Нэмыцхэр Мыекъуапэ дэкІыжынхэу рагьэжьэгьагь. Нэужым Адыгеим ичІыпІэ зэфэшъхьафхэр шъхьафит ашІыжьыгъэх.

Адыгеим щыщхэу Сталинград къэзыухъумагъэхэм ясаугъэт Волгоград щагъэуцугъ. Ар Хэгъэгу зэошхор заухыгъэр илъэс 75-рэ зэрэхъугъэм ыкІи шІэжьымрэ щытхъумрэ я Илъэс фэгъэхьыгъэ Іофтхьабзэхэм къадыхэлъытэгъагъ. Волгоград щыІэ Мамай Іуашъхьэм тырагъэуцогъэ тамыгъэм итеплъэ Шэжь Тхылъ зэгохыгъэм фэд. Ащ урысыбзэкІи адыгабзэкІи тыратхагь: «Адыгеим ыкъохэу, ыпхъухэу Сталинград иухъумакіохэм егъэшіэрэ щытхъур яй» ыкІи «Вечная слава сыновьям и дочерям Адыгеи – защитникам Сталинграда».

— ІофшІэнышхо зэшІуахыгь, мы зэо-зэпэуцужь мэхъаджэм тичІыгогьоу хэкІодагьэхэм ыкІи псаоу къыхэк ыжьыгъэхэм ац юхэр агъэvнэфынхэ алъэкІыгъ. АщкІэ Адыгэ Республикэм и ШІэжь Тхыль къызфагьэфедагь. - къыІуагъ Адыгеим ипащэу

Къумпіыл Мурат.

Адыгеим иофицерхэм ыкІи идзэкіоліхэм яшіэжь гъэпытэгъэныр зигукъэкІыгъэр республикэм иветеранхэм я Совет ары. Ащ дыригъэштагъ Адыгеим и ЛІышъхьэ.

Саугьэтыр амыгьэуцузэ ІофшІэнэу зэрахьагъэм къызэригъэлъэгъуагъэмкІэ, Сталинград щыкІогъэ заом республикэм идзэкІолІ 475-рэ хэкІодагъ. АР-м иветеранхэм я Совет итхьаматэу Къоджэ Аслъан къызэриІуагъэмкІэ, тишъолъыр иветеран 808-мэ медалэу «За оборону Сталинграда» зыфи-Іорэр къафагъэшъошагъ. Сталинград заом хэтыгъэу непэрэ мафэм ехъулІзу республикэмкІэ псаоу къэнагъэр зы

ІЭШЪЫНЭ Сусан.

(Даыгэ макь» «Адыгэ макь»

«АДЫГЭ МАКЪЭМ» ИИЛЪЭСИ 100 ИПЭГЪОКІЭУ

Апэрэхэм ащыщыгь

Льэбыщэ Хьазиз. Къуаджэу Улапэ 1899-рэ ильэсым къыщыхъугъ, 1942-м Хэгьэгу зэошхом хэлэжьагъ. Ермэлхьаблэ дэт ублэпІэ еджапІэр къызеухым, къалэу Уфа дэт кІэлэегьэджэ семинарием щеджагъ.

1921-рэ илъэсым Улэпэ къоджэ Советым Хьазизэ исекретарыгъ, апэрэ комсомол ячейкэр къуаджэм щызэхищэгъагъ.

1923-рэ илъэсым игъэтхэпэ мазэ къыдэкІынэу езыгъэжьэгъэгъэ хэку гъэзетэу «Адыгэ макъэм» статья зэфэшъхьафхэр Хьазизэ къыригъэхьагъэх. 1926-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу хэку гъэзетэу «Адыгэ псэукІэм» щылэжьагъ. 1928 – 1929-рэ илъэсхэм урысыбзэкІэ къыдэкІыщтыгъэ хэку гъэзетэу «Адыгейская жизнь» зыфиІорэм иредакторыгъ. 1933-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу заор къежьэфэ лъэпкъ гъэзетым пшъэдэкІыжь зыхьырэ исекретарыгъ.

Лъэбыщэ Хьазизэ зышІэщтыгъэхэм ащ ицІыфыгъэ, зэрэгъэсэгъэ-еджэгъагъэр, лъэпкъ журналистикэм игъогу дахэу пхырыщыгъэным иІахь ин зэрэхилъхьагъэр ягукъэкІыжьхэм къахэнагъ, шъыпкъэ, ахэр щыІэжьхэп, ау ягущыІэ зафэ щыІэщт, лІэужхэр рыгъозэщтых.

Хэтрэ ціыфэу мы чіым къытехъорэмкіэ анахь сэнэхьат ялыеу къэнэжьырэр ціыфыгъэр ары; Іэдэби, шіэныгъи, нэхъоий ащыкіагъэп Хьазизэ.

Хьазизэ зыфэдэгьэ шъыпкъэр дэгьоу зыгъэунэфыгъэу, адыгэ тхэкІо нахьыжъхэм ащыщэу Лъэустэн Юсыф мырэущтэу къытхыжьыгъ: «Бэ зышІэрэм бэ елъэгъу. Сэ цІыф дэгъуби цІыф дэйхэри сапэ къифагъэх. Дэйхэм ягугъу къэсшІынэу сыфаеп, ау цІыф дэгъум укъытегущыІэ зыхъукІэ уегъатхъэ. Сэ сщымыгъупшэжьынэу сыгу къинагъ Лъэбыщэ Хьазизэ. Ары апэу редакцием ипчъэшъхьају сызызэпырэкіым сызјукіагъэр: «Къеблагъ, къеблагъ, сшынахьык!!» къысэзыІуи, ыІэхэр стамэ тельэу КІэращэм дэжь сычІэзыщагьэр. Ар редакцием исекретарыгъ, редакторым ыуж ар ІэнэтІэ иныгь; гьэзетым къихьащтхэм язэгъэкІун, язэгъэфэн, ягъэхьазырын ыпшъэ дэкІыщтыгъ.

Хьазизэ сэ бэрэ Іоф дэсшІагъ, ащ нахь шэн гъэтІылъыгъэ иІэу, нахь цІы-

Хэтрэ цІыфэу мы чІым кънтехъорэм-кІи анахь сэнэхьат ялыеу къэнэжьырэр цІыфыгъэр ары; Іэдэби, шІэныгъи, нэхъоий ащыкІагъэп Хьазизэ.

фышІу сапэ къифагъэп сІоми хъунэу цІыф гъэшІэгъоныгъ. Редакцием чІэс ныбжьыкІэхэм ятхыгъэхэр, апэрэ егъэжьэгъум сэ ситхыгъэмэ ащыщхэри бэрэ кІишІыкІыжьыщтыгъэх. «Тэрэзэу ытхыгъэп» ыІоу ныбжьи зыгорэм фэгубжыгъэп. Ежь нахь журналист ІэпэІасэ чІэсыгъэп. «Адыгэ макъэм» иапэрэ къыдэкІыгъуи чанэу хэлажьэу Т. КІэращэм апэу зыцІэ къыриІощтыгъэхэм Лъэбыщэ Хьазизэ ащыщ».

Социологие шіэныгъэхэмкіэ докторэу, журналистэу, АКъУ-м ипрофессорыгъэу АфэшІыжь Тыркубый итхылъэу «Люди большой судьбы» зыфиloy лъэпкъым зафэу фэлэжьэгъэ цІыфхэм афэгъэхьыгьэ очеркхэр зыдэтхэу 2004-рэ илъэсым Мыекъуапэ къыщыдэкІыгъэм икъоджэгъоу, нахьыжъ лъапІэу, шынахьыжъ пэлъытэу ТыркубыйкІэ щытыгъэ Хьазизэ фэгъэхьыгъэ тхыгъэу «В редакцию не вернулся» цІэу зиІэр къыдэхьагъ. Ары, къыгъэзэжьыгъэп. Гур зыгъэушкъоеу, шъхьэр езыщэхырэ гущыІ. Ау сыдэу пшІына зэо жъалымыр арэу гуихыгъэмэ. Ежь иуахътэ ицІыф пэрытыгъэу, зикъэлэмыпи зиlаши зафэу зыгъэlорышlагъэм, тэ непэ пстэуми тынчэу тыщыІэным зыпсэ фэзытыгьэу, адыгэ гущыІэ зафэм гьогу фыхэзыхыгьэ Льэбыщэ Хьазизэ къыткІэхъухьэхэрэм ащымыгъупшэным ыкІи ягъэшІэгъэным мы тхыгъэри, зэкІэ тхылъым дэтхэм афэдэу, тегъэпсыхьэ-

Тыркубый икъоджэгъоу, икъоу ылъэгъунэу, ышІэнэу мыхъугъэ Лъэбыщэ Хьазизэ нэмыкі тхакіохэу, усакіохэу, журналистхэу ар зышіэщтыгьэхэм яшіошіхэмкіэ тынэ къыкіегьэуцо. Кіэрэщэ Тембот Хьазизэ гьэзет іофыр ут тедзагьэм фэдэу зэригьэцакіэщтыгьэр, шэнышіо-гупсэфэу, цыхьэшіэгьоу зэрэщытыгьэр игукъэкіыжьхэм къахэщыщтыгь. Усэкіо ціэрыіоу Жэнэ Къырымызи заом ыпэкіэ иапэрэ усэхэр къызэрэхаутыгьэхэр, Лъэбыщэ Хьазизэ ихьатырэу ылъытэщтыгь. «Ар Тхьэм зэрэхъун хъугьахэу — журналистынэу къыгъэхъугъагъ» ыіощтыгъ Къырымызэ.

Илъэсыбэрэ лъэпкъ гъэзетым Іоф шызышІагъэу Хъущт Хъалиди Хьазизэ зэрэІофшІэкІо ин дэдагъэр, шэнышІо дэдэу зэрэщытыгъэр къыІотэжьыщтыгъ.

Гъонэжьыкъо Хьуд илъэсыбэрэ хэку гъэзетым икорреспондентыгь, ренэу ыгу къэк і ыжьыщтыгъ Лъэбыщэ Хьазизэ зэрэціыф гукъэбзагъэр, хэткіи зэрэзэфагъэр ыкіи ижурналист пшъэрылъ пыјухьанчъэу сыдигъуи зэригъэцак і этыгъэр

АфэшІыжь Тыркубый итхыгьэу «Редакцием къыгъэзэжьыгъэп» зыфиюрэм кіэкізу къыщыютагъ Хьазизэ къызхэхъухьэгъэ уахътэр шіункі-гомыіукіаеу зэрэзэхэлъыгъэр. Ціыф жъугъэхэм нэдэпльыпіэ гори нахьышіум фэкіонхэ алъэкіынымкіэ джыри яіагъэп, ауми, Октябрэм итыгъэ къафыкъокіи, ціыф лъэпкъ зэфэшъхьафыбэр яшъхьафитныгъэ, ямамыр щыіакіэ аіэтыным къыфигъэущыгъэх.

Лъэбыщэ Хьазизэ нэшіуціэ хъурэе чан ціыкіоу, псынкізу зигъазэу, гулъытэ иізу, илэгъухэм ахэзагъэу, зэфагъэр ишэнэу къызэрэтэджыгъэр, еджэным зызэрэфищэищтыгъэр, гъунэгъу станицэу Тенгинскэм дэт еджапіэм ятэ илэгъуныбджэгъу къэзэкъхэм яхьатыркіэ зэрэчіигъэхьэгъагъэр, ау еджапкіэр игъом атын амылъэкізу Хьазизэ ащ къызэрэчіагъякіыжьыгъэр очеркым къыщыіотагъ. Революцием ыпаіокіэ Лъэбыщэ Хьазизэ Уфа дэт семинарием чіэсыгъ, ащ Кіэрэщэ Темботрэ Хьаткъо Ахьмэдрэ нэіуасэ ащыфэхъугъ, ахэри мыщ щеджэщтыгъэх.

Ар къызеухым, икъуаджэ къэкlожьыгъ, революцием иlэмэкъэ-лъэмакъэхэр къэlущтыгъэх. Адыгэхэм зэряхабзэу, пчыхьэрэ Лъэбыщэхэм яхьакlэщ цlыфхэр къыщызэрэугъоищтыгъэх, апэкlэ къапыщылъым ыгъэгумэкlхэу гущыlэщтыгъэх.

А охътэ чыжьэ къиным тхылъыр ыблыгу чіэлъэу плъэгъунэу щыіагъэр зырыз дэдагъ. Хьазизэ а зырызхэм ащыщыгъ, тхылъым ишіуагъэкіэ ащ идунэесплъыкіэ дахэу зиштагъ, иціыфыгъэ гулъыти къэущыгъ. Ыпшъэкіэ къызэрэщытіуагъэу, къуаджэм апэрэ еджапізу къыщызэіуахыгъэм иапэрэ кіэлэегъэджагъ, ащ готэу къоджэ советми Іоф щишіэщтыгъ.

«Адыгэ макъэр» къыдагъэкІыным ыпаюу Хьазизэ Краснодар юф ию кіуагъэу Кіэрэщэ Тембот іукіагъ. А зэіукіэгъум Хьазизэ ищыіэныгъэ зэблихъугъ. Адыгэ гъэзет къыдагъэкізу зэрэрагъэжьэщтыр, ащ журналистхэр зэрищыкіэгъэщтхэр, ежь Тембот мы юфым пъэшэу лъыплъэрэ Ш. Хьахъуратэм ащ фэдэ ціыфэу Хьазизэ къызэригъэлъэгъуагъэр къыриіуагъ, псынкізу къалэм къзкіожьынзу къелъзіугъ, игущыіз шіыкіз, ипычыгъо зэрэдэгъур Кіэращэм кіигъэтхъыгъ. Ащ дэжьым Хьазизэ илъэс 24-м итыгъ

1923-рэ илъэсым игъэтхапэ лъэпкъ гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иапэрэ номер къыдэкlыгъ, ар адыгэхэмкlэ, мэхьанэшхо зиlэ хъугъэ-шlэгъагъ.

Апэрэ гъэсэгъэ-еджагъэхэу, мы Іофехестефи есшпых ныхошеги мынеш КІэрэщэ Тембот, Хьаткъо Ахьмэд, Лъэбыщэ Хьазизэ адыгэ альманахэу «Іэдэбыят угъоигъ» зыфиlорэр 1924-рэ илъэсым зэдызэхагьэуцуи, къыдэкІыгь. Хьазизэ укъэзымыгъэукІытэжьыщт ІофышІэу къычІэкІыгъ, лъытэныгъэ ини къыфыряІагъ. ЫшІэрэ Іофым ар зыкІи ыгъэтхьаусыхагъэп, ымыгъэлъэшыгъэмэ, журналист анахь дэгъоу, щэ агъэрэ шъыпкъагъэрэ зыхэлъыгъэу ары Іоф зыдишІагьэхэм агу къызэринагьэр. Ильэс 15-м ащ иадыгэ лъэпкъ шюу фишагъэр зымыуасэ щыІэп. Адыгэ лъэпкъыр къэкІогьэ щыІэкІакІэм бэкІэ щыгугьэу пэгъокіыгъ, ау зэмыжэгъэхэхэ тхьамыкіэ гъошхор хэгъэгум, ащ щыпсэущтыгъэ цІыфхэм къафыкъокІыгъ — Хэгъэгу зэошхор къежьагъ. Хьазизэ цІыфхэр ыгъэдэюнхэ ыки зылъищэнхэ ылъэкыщтыгь, ежь ышъхьэкІи гупшысэкІэ амал дахэ ІэкІэлъэу тхэщтыгьэ, заор мыхъугъэемэ, ар тхэкІошхо зэрэхъун ылъэкІыщтыгъэр Хьазизэ зышІэщтыгъэ Кэстэнэ Дмитрий къыІощтыгъ.

Лъэбыщэ Хьазизэ Хэгъэгу зэошхом имашІо апэу пэуцугъэхэм ащыщыгъ. АфэшІыжь Тыркубый къызэритхырэмкІэ, ар Темыр Кавказым ия 593-рэ полк хэтэу заощтыгъ, уІэгъэшхо къытыращагъэу госпиталым чІэфэгъагъ, шэкІогъум и 28-м, 1942-рэ илъэсым мыщ чІэлІыхьагъ, Шъачэ иІэгъо-блэгъу щагъэтІылъыгъ. Лым илъэс 42-рэ ыныбжыыгъ. Льэбыщэ Хьазизэ Сулейман ыкъом шІоу ылэжьыгъэр лъэпкъ тарихъым ныбжыырэу хэуцуагъ.

МАМЫРЫКЪО Нуриет.

«Алыгэ макь» Мэзаем и 2, 2023-рэ илъэс

Хэтрэ цІыфи къежьэпІэ гъэнэфагьэ иІ: иунагьу, иІахьылхэр, иеджапІ, икІэлэегъаджэхэр, ичыл е икъал... Ащ фэдэу тэ, еджапІэр къызэдэзыухыгъэхэм, тишІэныгъэмэ якъежьапІэу тлъытэрэр тикІэлэегъаджэхэу тызыпІугъэхэу, тызыгъэсагъэхэу, щыІэныгъэ гъогум тытезыщагъэхэр ары. Ахэр ренэу дахэкіэ, шіукіэ тыгу илъых, ау зэкІэми анахь шъхьаІ апэрэ кіэлэегъаджэр. Ар уян ыкІи уят. Ульэпэуагьэмэ, апэрэу узэкІуалІэрэр уикІэлэегъадж ыкІи къегъотых ащ гущыІэ шъабэу гум къе азэхэрэр. Ащ фэдэу тэ тикласскіэ, Щынджые гурыт еджапІэр 1970-рэ илъэсым къызэдэзыухыгъэхэм, апэрэ кІэлэегъаджэу тиІагъэр Шъэо Сахьид Хьаджумарэ ыкъор ары. Апэрэ классым имызакъоу, хьисапымкІи ащ тыригъэджагъ. Лъэшэу тыфэраз, ренэу тигукъэ-

кІыжьхэм ахэт. КъыкІэлъыкІорэ ублэпІэ классхэм тащезыгъэджагъэр Хэшх

Тиапэрэ кІэлэегъадж

Мы ильэсым Щынджые гурыт еджапІэр кьызытыухыгьэр ильэс 53-рэ мэхьу.

Хъаджэт Алый ыпхъур ары, ренэу игугъу дахэкІэ тэшІы. Ыпшъэрэ классхэм тикІэлэегъэджагъэх Хэшх Къэндаур Ибрахьимэ ыкъор (еджапІэм ипэщагь, тарихъымкІэ тыригъаджэщтыгъ), Цуекъо Хьис Хьамедэ ыкъор, Бэгугъэ Зубер Ибрахьимэ ыкъор, Талъэкъо Джанхъот Джанбэч ыкъор, ЕмтІылъ Муслъимат Уцужьыкъо ыпхъур, ЕмтІылъ Разыет Хьаджбирам ыпхъур, Талъэкъо Саныят Джанкъылыщ ыпхъур, нэмыкІхэри. Ахэм пІуныгъэ-гъэсэныгъэм ылъэныкъокІэ Іофэу къыддашІагьэм гъунэ иІэп. Нэбгырэ пэпчъ зырызэу укъытегущыІэныр тефэ.

КІэлэегъаджэм иІофшіакіэ дэгъу дэдэу зызэхапшІэрэр а сэнэхьатым урылажьэ зыхъукІэ ары. КІэлэегьэджэ сэнэхьатри ахэр ары шІу тэзыгьэльэгьугьэр. Ащ фэдэу нэбгырэ тюкіэу еджапІэр къызэдэзыухыгъэхэмкІэ кІэлэегъэджэ сэнэхьатыр нэбгырихмэ къыхахыгъ: Абрэдж (КІэсэбэжъ) Нэфсэт, ЕмтІылъ (Къадыр) Мэлайчэт, ЕмтІылъ Аслъан, ЕмтІылъ Нурбый, Талъэкъо (СтІашъу) Хъаныят, Трахъо (Хьачмамыкъу) Гощэунай. Непэ къызнэсыгъэми ясэнэхьат фэшъыпкъэхэр, хьалэлэу рылажьэхэрэр къытхэтых. Къыддеджагъэхэм нэмык сэнэхьатэу зэрагьэгъотыгъэхэмкІи Іоф ашІагъ, языгьэпсэфыгьо уахътэ къызэсым тІысыжынгьэхэри ахэтых.

Тиапэрэ кlэлэегъэджагъэр, тезыгъэджэгъагъэхэр ыкlи тызэ-деджагъэхэмкlэ кlэлэегъэджэ сэнэхьатыр зэзыгъэгъотыгъэхэр къызкlыхэдгъэщыгъэм лъапсэу иlэр мы илъэсыр кlэлэегъаджэм ыкlи щыlэныгъэ гъогум тезыщэхэрэм я Илъэсэу зэрэщытыр ары.

Укіэлэегъэджэныр Іофыгъо псынкіэмэ ащыщэп, ау лъытэныгъэ зыфашіырэ сэнэхьат. Кіэлэегъаджэр ары зэкіэмэ анахь кіэлабэ зиіэр. Сыд фэдиз уахътэ тешіагъэми, икіэлэ піу-

гъэхэр, ригъэджагъэхэр ащ ыгу илъых, ынэгу кlэтых. Джащ фэд, хэтрэ цlыфи икlэлэегъэджагъэхэр щыгъупшэхэрэп, лъытэныгъэ афешlы.

ТикІэлэегъэджагъэхэу, шІу дэдэ тлъэгъущтыгъэхэу непэ къытхэмытыжьхэри тыгу илъых, Тхьэм джэнэт лъапІэр къарет.

КІэлэегъэджэ сэнэхьатым рылажьэхэу, якіэлэеджакіохэм яшіэныгъэхэм зэрахагъэхъощтым кіэгуіыхэу, зыпіухэу, зылэжьхэу, мы Іофшіэн мыпсынкіэр зыгъэ-

цакіэхэрэм псауныгъэ пытэ яізу, якіэлэ піугъэхэм ящытхъу арагъаіоу илъэсыбэрэ псэунхэу афэтэіо. 2023-рэ илъэсыр илъэс мафэу, шіэныгъакіэхэм язэгъэгьотынкіэ къэгъэзэпіэ гушіуагъо хъунэу афэтэіо!

КІЭСЭБЭЖЪ Нэфсэт. Сэнэхьатхэм зыщахагьэхьорэ Адыгэ республикэ институтым инаучнэ ІофышІ.

Сурэтхэм арытхэр: Шъэо Сахьид; июфшіэгъугъэхэм ащыщхэр.

Яжъалымыгъэ гъунэ иІагъэп

Хэгьэгу зэошхом итарихь Хатынь зэрэхэхьагьэр фашистхэмрэ кьумалхэмрэ СССР-м ипсэупlэхэу аубытыгьагьэхэм адэсыгьэ мамыр цlыфхэр льэпсэкlодэу зыщагьэкlодыгьэ чlыпlэу ары. 1943-рэ ильэсым гьэтхапэм и 22-р ары а тхьамыкlэгьошхор кьызыхьугьэр.

Партизанхэр яавтоколоннэ къытебанэхи, нэмыц офицерыр зэраукІыгъэм зэщифыгъэгъэ фашистхэм Хатынь дэсхэр агъэпщынэгъагъэх. Мы мафэм ахэм нэбгыри 150-м ехъущтыгъэ къоджэдэсхэр колхоз къакъырым рагъэзыхьэхи, пчъэр рагъэтыжынъагъ. Уарзэ кънзэгьэтІнлъэкІыгьэ къакъырым бензин тыракіи, машіор радзыгь. Іугьомрэ машІомрэ зэригъэкІокІыгъэ цІыфхэр куощтыгьэх, гъыщтыэх. КІэлэцІыкІухэм янэ-ят къагъэнэжьыным щыгугъыхэу зарафызылІэщтыгъ. Зышъэ икІыгъэгъэ, псэу зышІоигъогъэ цІыфхэу зищыгъыни, зыкІышъуи стыхэрэм пчъэр къыІуакІыкІыгъ. Ау фашистхэм джыхьнэм машІом къелыжьыгъэхэр шхончкІэ хагъэфагъэх.

Белоруссием икъуаджэу Хатынь щыхъугъэ тхъамыкlэгъошхом фэдэ Адыгеим ипсэупlи 4-мэ къяхъулlагъ. Ахэр псэупlэхэу Михизеевэ полянэкlэ заджэщтыгъэхэр, Шпалорезыр, СССР-м игъомылэпхъэшl промышленность и Гъэlорышlэпlэ шъхьаlэ къепхыгъагъэр, Новопрохладнэр ары.

Михизеевэ полянэкіэ заджэщтыгъэхэ псэупіэр Мыекъуапэ икъокіыпіэкіэ щыіэ Мэхъош мэзым хэсыгъ. Ащ дэсыгъэ хъулъфыгъэхэр зэкі піоми хъунэу фронтым щыіагъэх. Нэмыцхэр къызэрихьыліагъэхэр кіэлэціыкіухэр, бзылъфыгъэхэр, нэжъіужъхэр, нэмыкі чіыпіэхэм къаращыгъэхэр ары. Фашистхэм хъулъфыгъэхэр рагъэзыхэзэ, мэшіоку гъогухэм апае шпалхэр арагъэшіыщтыгъэх, лъэмыджхэр арагъэгъэцэкіэжьыщтыгъэх.

1942-рэ илъэсым шэкlогъум и 13-м техакlохэу Михизеевэ полянэм къыдэхьагъэхэм цlыфхэр яунэхэм къарафыгъэх. Ахэр купи 7-у агощыхи, хъулъфыгъэхэм машэ арагъэтlыгъ. Зарагъэупцlэни, ахэр аукlыгъэх. Ахэм ауж кlэлэцlыкlухэри, бзылъфыгъэхэри автоматкlэ аукlыгъэх. Уlагъэхэр кlэрахъокlэ е пчыпыджынкlэ аукlыжъыщтыгъэх. Псэупlэм мэшlошхо кlадзи, чlыпlэрысхэм яунэхэр зи къэмынэу агъэстыгъэх.

Михизеевэ полянэм нэбгырэ 207-рэ щаукlыгъ. Ахэм ащыщэу нэбгырэ 29-р Ленинград къыращыгъагъ. Техакlохэм мыщ дэсыгъэ хъулъфыгъэ 20-мэ, бзылъфыгъэ 72-мэ, кlэлэцlыкlуи 115-мэ хьадэгъур къафагъэсыгъ.

Фашистхэм Адыгеир заlыгъыгъэ лъэхъаным зы тхьамыкlэгъошхо джыри Мэхъош мэзым къыщыхъугъагъ. Къутырэу Шпалорезым пилорамэ дэтыгъ, ащ

ицех щылажьэхэрэм мэшlоку гьогухэм ащызэблахъущт шпалхэр къагъэхьазырыщтыгъэх.

Шышъхьэlум и 13-м Джэджэ партизан отрядым хэтхэр зызакlаугъуайи къутырэу Шпалорез псынкlэу къекlугъэх. Илъэс 12 — 13 зыныбжь кlэлэцlыкlу горэм техакlохэм къутырым дэсхэр зэраукlыхэрэмкlэ ахэм макъэ аригъэlугъэу къычlэкlыгъ. Партизанхэр псэупlэм нэсхи, бзылъфыгъэ, кlэлэцlыкlу хъади 100-м ехъу залъэгъум агучlэ изыгъагъ. Къутырым уни, псэуалъи зи дэтыжьыгъэп, ахэр агъэстыгъа-

1942-рэ илъэсым тыгъэгъазэм и 30-м пчэдыжьым жьэу нэмыц нэбгырэ 600, Платовым ыц!э зыхьырэ къэзэкъ полкым щыщ нэбгыри 148-рэ, Дахъо иполицай 67-рэ псэуп!эу Новопрохладнэм (Сахрай) къытебэнагъэх. Партизанхэмк!э ар ош!э-дэмыш!э Іофэу хъугъэ. Лъэныкъуищк!э къик!ыхэзэ, фашистхэр партизанхэм къажэхэхьагъэх. Нэмыцхэр дэгъоу у!эшыгъагъэх, топит!у, минометхэр, пулеметхэр бэу

Партизанхэм я Армавир отряд хэтхэр сыхьатищым къыкlоцl язакъоу пыим пэуцужьыгъэх, партизан 28-рэ а чlыпlэм щаукlыгъ. Отрядым ипартизанхэу

псаоу къэнэжьыгьэхэр къызІэкІэкІыжьыхэ нэуж нэмыцхэмрэ полицайхэмрэ елбэтэу псэупІэм къыдэхьагъэх. Нэмыцхэм чІыпІэрыс 50 аукІыгь, бзылъфыгьэми, кІэлэцІыкІуми 150-рэ станицэу Дахьо афыгь. Новопрохладнэм дэтыгъэ унэхэр зэкІэ тырагъэстыкІыгъэх. Джащ тетэу нэмыцхэм Адыгеим ипартизан отрядхэр кІымафэрэ къызыщыуцущтыгьэхэ чІыпІэр зэхакъутагъ. Армавир, Лабинскэ, Кропоткинскэ, гульскэ, шэуджэн, Ярославскэ, Курганинскэ партизан отрядхэм кІымафэр Новопрохладнэм щырахынэу щы-

Фашистхэм Пшызэ шъолъыр заубытым, хьакlэ-къокlагъэ зыщызэрахьэгъэ, цlыфхэр жъугъэу зыщаукlыгъэ псэупlэхэм зэу ащыщ СССР-м игъомылэпхъэшl промышленность и Гъэlорышlэпlэ шъхьаlэ (ГУПП) ипоселкэ. Хэгъэгу зэошхом ыпэкlэ станицэхэу Дахьомрэ Темнолесскэмрэ азыфагу заводрэ ГУПП-м ипсэупlэрэ дэтыгъэх. Къэмланхэр зыхашlыкlырэ пхъэмбгъу пlуакlэхэр ГУПП-м пае мы заводым къыщагъэхьазырыщтыгъэх.

намыцхам Адыгеир заlыгыстан жатыным Каменномостска отрядым жатыгы тартизанхар мы чымышын керебары намышкан жатыгын картизанынын жатыгын жатын жатын жатыгын жатыгын жатыгын жатын жат

щязаохэу хъугъэ. Мафэ горэм нэмыцхэм заводым ибаракхэр къаухъурэихьэхи, псэупіэм дэсыгьэ хъулъфыгьэхэр, бзылъфыгъэхэр, кіэлэціыкіухэр ахэм къарафылІагьэх. Къушъхьэ цакІэм дэжь хъулъфыгъэхэр щаукІыгьэх. Ахэм ащыщэу зы нэбгырэ закъо — Александр Соболевыр псаоу къэнагъ. УІагъэхэр зытещэгъэгъэ хъулъфыгъэу икъоджэгъухэм яхьадашъхьэ тефагъэм Тхьэр къыфэупсагъ. Нэмыцхэм заводри баракхэри агъэстыгъэх. КъыкІэлъыкІогъэ мафэм полицайхэм Дахъо къырафыгъэ кухэм бзылъфыгъэхэмрэ кІэлэцІыкІухэмрэ арагъэтІысхьэхи, Мыекъуапэ ылъэныкъокІэ ащагъэх.

Адыгэ Республикэм иветеранхэм я Совет Хэгьэгу зэошхом хэкlодагьэхэр егьэшlэрэу цlыфхэм агу илъыным пае экспедициехэр зэхещэх, мыжъобгьухэр егъэпсых. Адыгеим щыщхэу Хэгьэгу зэошхом щыфэхыгьэхэм ацlэхэр цlыфхэм ащымыгъупшэжьынхэмкlэ ишlогъэшхо къэкlонэу теплъы ахэм афэгьэхьыгъэ саугъэт тиреспубликэ щагъэпсымэ.

Иван БОРМОТОВ. Адыгэ Республикэм иветеранхэм я Совет итхьаматэ игуадз. б Мэзаем и 2, 2023-рэ илъэс «Адыгэ макь»

ШІур ылэжьыгъ

Зыфасlорэр Адыгэ Республикэм инароднэ тхакlоу, адыгэ гущыlэр ыкlи лъэпкъ гупшысэр емызэщыжьэу зылэжьыгъэу, зитворчествэкlэ тилитературэ зыгъэбаигъэу, литературнэ жанрэ зэфэшъхьафыбэхэм loф адэзышlагъэу Кощбэе Пщымаф ары. Ар къызытхэмытыжьыр мы мазэм ильэси 10 мэхъу.

Цыфым ышІэрэм ежь-ежьырэу уасэ зафэу фишІыжьышъуныр гъэсэгъагъэм изы Іахь. Кощбэе Пщымафэ дэгъоу къыгурыІощтыгъ урыс классикхэу я XIX –XX-рэ лІэшІэгъухэм щыІагъэхэу литературэшхом лъэбэкъушІухэр щызышІыгъэхэм зябгъэпшэнэу зэрэщымытыр. Ахэм янахьыбэм гъэсэныгъэ лъэпсэшІу зэряІэр, яамалхэр ащкІз зэрэмыцІыкІугъэхэр къыгурыІощтыгъ.

Кощбэе Пщымафэкіэ апэрэ еджэпіэ-гъэсапіэ хъугъэр ятэ ихьакіэщэу ціыфыбэр зыщызэблэкіыщтыгъэр ары. Лъэпкъ гушъхьэбаиныгъэм икъэкіопіа-

гъэри джа зэхэхьэпІэ-зэхэгущыІапІэр арыгъэ. ТхакІо хъущт Къарбэчыкъо Пщымафэ а уахътэм игуапэу ихьэпІэ пчъэкъогъум къотэу къоджэдэс нахьыжъ губзыгъэхэм къа охэрэм ахэдаІоу бэрэ къыхэкІыгъ. Ежь къызэриІотэжьыщтыгъэмкІэ, янэ бзэ къэбзэ дахэ Іульыгъ, ятэшыпхъухэми, янэшыпхъухэми яжабзэ дэхагьэ, къэбархэр, хъугъэ-шІагъэхэр, пшысэхэр, тхыдэхэр, гущыІэжъхэр бэу къаІуатэщтыгъ, гулъытэ ини яІагъ, къытэшІэкІыгьэ дунаим игьэпсыкІэ-шІыкІэкІи бэ гу зылъатэщтыгьэр. Ау Пщымафэ ятэу Къарбэч ахэм афэдэгъахэп: ар анахьэу зыпэблэгъагъэр къешІэкІыгъэ чІыопсэу, къызхэхъухьагьэу, чэщи мафи зыхэтыгьэр ары. Къарбэч цІыф шъырыт зэтетыгь, къупшъхьэ зэпыкІыгьэ гъэкІыжьынымкІэ Іэзагъэ. Тхылъыр ныбджэгъу шъыпкъэ зыфэхъущт Пщымафэ иціыкіугьом ятэ кІыгьоу бэрэ пхъащэ дакІоуи, мэкъуао зыдищэуи къыхэкІыгъ, къытэшІэкІыгъэ дунаим игојугъэ-дэхагъи джа уахътэм сурэт тхыхьагъэу кІэлэ Іэтахъом ыгу чІыпІэ щиубытыгь. Джащ фэдэу яхьакІэщ щызэхихыгъэ къэбарыбэри, тхыдэхэри ныбжьырэу ыгу къинагъэх, ежьыри зыкъишти, еджагъ, адыгэ гущыІэмкІэ гъэзагъэу, лъэпкъ гупшысэр ыгъэунэфэу тхэн Іофышхом фежьагь.

Хэтрэ цІыфи къызыхэхъухьагъэу, зыхэт уахътэм иплъышъо къытырехьэ. Пщымафэ икъуаджэу къызщыхъугъэу, зыщапІугьэ Адэмые дэт гурыт еджапІэр къызеухым, Адыгэ къэралыгъо кІэлэегъэджэ институтым филологиемкІэ ифакультет щеджагь, дэгъоу къыухыгъ. Иапэрэ ІофшІэн лъэбэкъу хэку гъэзетэу «Социалистическэ Адыгеим» щидзыгъ, корректорэу, литературнэ ІофышІэу, пшъэдэкІыжь зыхьырэ секретарым игуадзэу ильэс зытфых фэдизрэ Іоф щишlагъ. 1968 — 1970-рэ илъэсхэм журналэу «Зэкъошныгъэм» Кощбаир редактор шъхьа ву иІагъ. Ащ пыдзагъэу Адыгэ тхылъ тедзапІэм иредактор шъхьајзу илъэс 16-м Іоф ышіагъ ыкІи 1987 — 1995-рэ илъэсхэм тхылъ тедзапІэм идиректорыгъ. 1996-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу журналэу «Зэкъошныгъэм» иредактор шъхьэІагъ.

Ытхыхэрэр Пщымафэ 1956-рэ илъэсым къыщыублагъэу хиутыщтыгьэх. Студентыгьо льэхъаныр ары анахьэу зыкъызыщызэlуихыгъэр: лирическэ усэхэмкІэ ригъажьи, тхакІом рассказхэр, повестьхэр, романхэр зыдэт тхылъ 30 фэдиз къыдигъэкІыгъ. Ахэм ащыщхэр урысыбзэкІи Мыекъуапэ, Москва къащыхаутыгъэх: иапэрэ тхыльэу «Сэтэнай», цІыфхэм якІасэ хъугъэ повестэу «Гум пае гу аты», «Къэгьэгьэ шъоф», «О шІу уарэльэгьу», «Дышьэ тас», нэмыкІхэри.

ТхакІом илитературнэ творчествэ анахь къэзыгъэбаигъэу литературовед-критикхэм алъытэрэр повестэу «Мэфибл уай» зыфиІорэр ары. Ар художественнэ шэпхъэ ин дэдэ зиІ, тхакІом иамал-кІуачІэ, игупшысэ анахь къызыщынэфагъ.

Кощбэе Пщымафэ гъусэ иlэу Къурlаныр адыгабзэм рилъхьагъ. Ар кlэлэцlыкlухэми афэтхагъ. Ащ иусэхэм ащыщхэр композиторхэм орэдышъом ралъхьагъэх. Иповестэу «Мэфибл уай» техыгъэ пьесэр, Кlэрэщэ Тембот иповестэу «Шахъомрэ пшъэшъэ пагэмрэ» ылъапсэу музыкальнэ-лирическэ драмэу ытхыгъэр Адыгэ драматическэ театрэм щагъэуцугъэх. Зэдзэкlын lофышхори дахэу ыгъэцэкlагъ.

Кощбэе Пщымафэ Адыгэ Республикэм инароднэ тхакlу, УФ-м культурэмкіэ изаслуженнэ Іофыші, литературэмкіэ — Теуцожь Цыгьо, журналистикэмкіэ Андырхьое Хъусен аціэкіэ агьэнэфэгьэ премиехэм ялауреат. УФ-м итхакіохэм я Союз 1970-рэ ильэсым къыщегьэжьагьэу хэтыгь.

Зэдэштэныгъэ ин щыІэкІэ лъэныкъо пстэумкІи Пщымафэ хэлъыгь: ицІыфыгьэ Іэдэбныгьэкіэ, игупсагъэкіэ, ишэн зэтеткіэ, игулъытэ-гурышэ хэхыгъэкІэ, ишІэныгъэ-гъэсэгъагъэкІэ, идунэелъэгъукіэкіэ. Щэіэфэкіэ тхакІом икъэлэмыпэ ыгъэтІылъыгъэп: адыгэ гущыІэр ыкІи гупшысэр ащ лъэшэу икІэсагъ, имурад лъаги ар лъыкІэхьагъ, узыкІырыплъын плъэкІыщтхэм ар апэрагь, итворческэ пычыгьо занкі эу, гуапэу сыдигьокіи бгьэм къыдэкІыщтыгъ, ипроизведениехэм адыгэ гупшысэр, щыlакlэр, адыгэ гущы эр ек оу ащыпхырыщыгъ. ТхакІомкІэ анахь мэхьанэ зиlагъэр уцlыфышlуныр

Кощбэе Пщымафэ щыlагъэмэ мэзаем и 1-м ыныбжь илъэс 87-рэ хъущтыгъэ. Ныбжьи мыкlодыжьыщт гупшысэ лэжьыгъэшхоу Пщымафэ иадыгэ лъэпкъ къыфигъэнагъэр итхылъ зэфэшъхьафыбэу адыгэр озыгъашlэу, шэн-хабзэхэр къыозыlуатэу, гъэпсыкlэ-шlыкlэ тэрэзхэм уафэзыпlухэрэр ары. Щэlэфэ адыгэ гупшысэр ылэжьыгъ, ащ хигъэхъуагъ — lэпэlэсагъ.

МАМЫРЫКЪО Нуриет.

Шапхъэхэр амыукъонхэм лъэплъэх

2023-рэ ильэсыр кьызихьагьэм кьыщыублагьэу Адыгэ Республикэм игьогухэм хьугьэ-шlэгьэ 33-рэ кьатехьухьагьэу агьэунэфыгь, блэкlыгьэ ильэсым егьэпшагьэмэ, мы пчьагьэр процент 37,5-кlэ нахьыб.

Ахэм зы нэбгырэ ахэкlодагь, нэбгырэ 11-мэ шъобжхэр атещагьэхэ хъугьэ. Лъэсрыкlохэр зыхэфэгьэ хъугьэ-шlагьэу гьогухэм къатехъухьэхэрэм япчъагьэ уимыгъэгумэкlын плъэкlырэп. Мы илъэсыр къызихьагъэм къыщыублагъэу ахэм афэдэ хъугъэ-шlэгъи 7 агъэунэфыгь, нэбгыри 7-мэ шъобжхэр атещагьэхэ хъугъэ.

Гъогурыкіоныр щынэгьончъэу щытыным, гьогухэм къатехъухьэрэ хъугъэ-шіагъэхэр нахь макіэ шіыгъэнхэм, водительхэмрэ лъэсрыкіохэмрэ іэдэб ахэлъэу гьогум щызекіонхэм, кіэлэціыкіухэм шъобжхэр атещагъэ мыхъунхэм ыкіи зыныбжь имыкъугъэхэр щынэгъончъэу къыращэкіынхэм апае щылэ мазэм и 30-м къыщегъэжьагъэу мэзаем и 5-м нэс АР-м гъогурыкіоныр щынэгъончъэнымкіэ и Къэралыгъо инспекцие кіэщакіо зыфэхъугъэ пэшіорыгъэшъ іофтхьабзэхэу «Лъэсрыкіу», «Лъэсрыкіо зэпырыкіыпі» зыфиіохэрэр тишъолъыр щэкіох.

Гъогу-патруль къулыкъум иІофышІэхэр лъэсрыкІохэр нахьыбэу зыщызекІохэрэ чІыпІэхэм къулыкъур ащахьы, гъогурыкІоным ишапхъэхэр зыукъохэрэ водительхэм, анахьэу лъэсрыкІохэм алъэплъэх.

Джащ фэдэу гъогурыкlоным ишапхъэхэр амыукъонхэм, гъогум шъхьэкlафэ ыкlи сакъыныгъэ къыщызхагъэфэным япхыгъэу къулыкъушlэхэм лъэсрыкlохэмрэ водительхэмрэ къагъэуцухэзэ зэдэгущыlэгъухэр адашlых.

ГъогурыкІоным ишапхъэхэр шъумыукъонхэу Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо автоинспекцие икъулыкъушІэхэр къышъоджэх. ШъуищыІэныгъэ нахь лъапІэ зэрэщымыІэр зыщышъумыгъэгъупш.

Полицием имайорэу ЛЫУНЭЕ Т.К. «Адыгэ макь» Мэзаем и 2, 2023-рэ ильэс

УпчІэхэр — джэуапхэр

Бжыхьэ-кІымэфэ лъэхъанэу зэпахырэ узхэр нахь жъугъэу къызыщежьэхэрэм, эпидемием, пандемием анэсыжьэу ахэм зыкъызыщаІэтырэм бэрэ игугъу тэшІы иммунитетым, ащ игъэпытэн, икъэІэтын. Анахь упчІэ шъхьаІэр ары къызыхэкІырэри: иммунитетыр къэпІэтын плъэкІынэу щыта? Сыда ащ пае пшІэн фаер, шІуагъэ къэзыхьыщтыр? ЗэІухыгъэ къэбарлъыгъэІэс амалхэр дгъэфедэхэзэ, а упчІэм ыкІи антибиотикхэм, витаминхэм, гъомылапхъэу иммунитетымкІэ ІэпыІэгъушІу хъухэрэм япхыгъэу медицинэ шІэныгъэм, специалистхэм еплъыкІэу яІэхэм ащыщхэм шъуащыдгъэгъуазэ тшІоигъу, ишІуагъэ къышъокІыным тыщыгугъэу. АщкІэ непэ ІэубытыпІэ тшІыгъэ «Унэгъо медицинэм иклиник» зыфаІорэм (къалэу Благовещенскэ) иаллерголог-иммунологэу, илъэс 40-м ехъурэ медицинэм щылэжьэгъэ Елена Нахамченам мы упчІэхэм яджэуапэу къыхиутыгъэхэр.

— Иммунитетыр къэпІэтын плъэкІыщтумылъэкІыщтым джэуап къеттыжьыным ыпэкІэ къэІогъэн фае иммунитетыр зэрэзэтефыгъэр: генетическэу сабыир къызыхъурэм къыщыублагъэу иІэр («врожденный» зыфаюрэр) ыки цыфым ежь-ежьырэу зэригъэгъотыгъэр («приобретенный»). Апэрэр зэблэпхъун, хэбгъэхъон, зэпхъокІын плъэкІыщтэп, ау ятІонэрэр зыфэдэщтыр бэкІэ цІыфым елъытыгъ, ар ыгъэпытэн ылъэкІыщт. Ащкіэ анахь амалышіур прививкэхэр игъом пшіынхэр ары. Щыіэх иммуномодуляторхэу ар къызэраІэтыхэрэри. Ахэр врачым къыпфимыгъэнафэу бгъэфедэнхэр щынагьо. Сэрымэ, нахь макlэу, фэсакъэу ахэр къизытхыкІырэ врачым цыхьэ нахь фэсшІыщт.

— Апэрэр, цІыфым къыдэхъугъэ иммунитетыр, зэтхъокІын тымылъэкІыщтмэ, ятІонэрэр, ежь-ежьырэу зэригъэгъотыгъэр, сыдэущтэу дгъэпытэщт?

— Пстэуми апэу къэlогъэн фае, гъомылапхъэу тшхырэр тэрэзэу пкъышъолым хэхьаным епхыгъэ органхэм шапхъэхэм атетэу loф ашlэным тыпылъыныр ищыкlагъ. «Слизистая оболочка» зыфаlорэм иклеткэхэр дэгъоу, тэрэзэу дгъашхэхэмэ, ахэм вирусыр пкъышъолым хагъэхьащтэп, а клеткэхэм цlалъэр (слизь) икъоу къашlынышъ, вирусхэр ащ «хэпкlэщтхэп». Ушъхьагъу зэфэшъхьафхэм къахэкlэу къеlыхыгъэ иммунитетыр къэlэтыжьыгъэнымкlэ ар lэпыlэгъу хъущт.

ГущыІэм пае, цІыфым ыцэхэр икъоу Іумытхэмэ, гьомылапхъэр тэрэзэу ыгъэунэшкІун ылъэкІыщтэп, ар нэгъум зихьэкІи джащ фэд, ащ ар икъоу ыгъэжьожьышъущтэп. Джащ тетэу лъыкІуатэзэ, нэгъукІэтІый зэхэтым «ипшъэрылъ» ыгъэцэкІэшъурэп, «обмен веществ» зыфатІорэр зэщэкъо, иммунитетыр «дгъашхэрэп» икъоу, ащ къыщэкІэ.

— Адэ, гьомылапхъэкІэ тииммунитет тэрэзэу «дгъэихэныр» къыддэмыхъумэ, витаминхэмкІэ, биологическэ хэгьахъо горэхэмкІэ щыкІагьэу ащ фэхъурэр идгъэкъужьын тлъэкІыщта?

— Теорием ыльэныкъокіэ укъикіымэ, пльэкіыщт, ау ар іэшіэхэп. Гущыіэм пае, витаминэу С-р сыд? Тэшіэ — аскорбиновэ кислотар ары. Ау витаминэу С-м хэхьэрэ вещество зэфэшъхьафитфым ар ащыщ ныіэп. Аскорбинкэм тешъо

хъумэ, витаминым ызытфан ныіэп къытіукіэрэр. Гъомылапхъэу тшхырэм хэлъ витаминыр нахьыб. Гущыіэм пае, черникэр е абрикос гъэгъугъэр тшхыхэ зыхъукіэ, аскорбиновэ кислотам имызакъоу, витаминэу С-р икъу фэдизэу тэгъоты. Мыщ епхыгъэу тыгу къэдгъэкіыжын китайскэ медицинэм ыіорэр: ізээгъу уцым фэдэу гъомылапхъэр умыгъэфедэмэ, ізээгъу уцыр гъомылапхъэм фэдэу пшхыщт.

— Тэрэзэу, зэкІэ къыдэпльытэзэ ушхэныр ІзшІэхэп. ЩыІэныгъэу тызхэтым ащ фэдэ амал нахьыбэрэм къытитырэп: уахътэр
икъурэп, пчэдыжсым учъэзэ зыгорэ одыры, пчыхьэ кІасэ хъугъзу ошхэ, пхъэшъхьэ-мышъхьэхэм ауаси зыфэмыкъудыирэри макІэп. Нахь ІэшІэхба
ащыгъум пкъышъолым щыкІагъэу фэхъурэр БАД-хэмкІэ
ибгъэкъужьмэ?

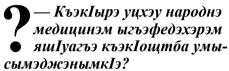
— Ащ иджэуапэу сшъхьэкlэ слъытэрэр къэсlон. Ахъщи тиlэу, тызыфэе гъомылапхъэри тщэфын тлъэкlэу, зэтефыгъэу

тышхэн амали дгьотэу, ау чэщ-зымафэм зэ нахь тымышхэу тшІы зыхъукІэ, пкъышъолыр ащ бэрэ езэгъыщтэп. Гъомылэпхъэ хэшыкІыгъэ еотыжьыкІи ымыштэжьэу хъущт. Мафэм ушхэн амал къыхэпхын фае, зыгорэхэр Іофшіапіэм зыдэпштэщтми. Ау мэфэ псаум умышхэу, пчыхьэм зыогъэшхэкІыжьыкІэ хъухэщтэп. Арэущтэу илъэси 10, 15 пкъышъолым ыкъудыин, ау ар къызэщыкъощт, ІофшІэн амалэу иІэм къышыкІэшт. Биологическэ хэгъэхъонхэм афэгъэхьыгъэмэ. Тэрэзэу шхэгъэным къикІырэр икъоу къыдгуры-Іорэп. ИжъыкІэ къыщегъэжьагъэу тэрэдестытше и уень и менестех и уев зэхэтфыным фэшІ блэкІыгъэ лІэшІэгъухэм агъэфедэщтыгъэ тхылъхэу пщэрыхьаным фэгъэхьыгъэхэм тахаплъэмэ икъущт. Гу лъымытэн плъэкІыштэп пасэм лыр бэу зэрамышхыщтыгъэм. Джы непэ тиlанэхэм шхэгъу пэпчъ пlоми хъунэу ар атет. «Пост» зыфаюрэ уахътэр къызысыкІэ, лыр зышхын фитыгьэхэр сабый сымаджэхэр, бзылъфыгъэ зэпкъаджэхэр, дзэкІолІхэр ыкІи зекІохэр ары.

ЯтІонэрэмкІэ, пхъэшъхьэ-мышъхьэ-хэм, хэтэрыкІхэм афэгъэхьыгъэу. Уегупшысэмэ, тижъыхэм ашхыштыгъэм ызыныкъуи тэ непэ тшхырэп. Ахэм уахътэу итым елъытыгъэу гъомылапхъэхэр агъэфедэщтыгъ. КІымафэмэ, къэбэскъэ гъэшіотугъэр, нэшэбэгур джащ фэдэу, мыіэрысэ, къужъ гъэгъугъэхэр, варенье зэфэшъхьафхэр. ХэтэрыкІхэр кІымафэм багъэхэп — пхъыр (морковь), гыныплъыр, картофыр, джэнч лъэпкъхэр.

Къасlо сшlоигъор, пэтхъу-lутхъур, зэпахырэ узхэр жъугъэу къызыще-жьэхэрэ пъэхъаным гьомылэпхъэ дэгъу-хэм нахь тынаlэ атетын фае. Витаминхэм яшlуагъэ къэмыкloy clopэп. Кlымафэм тэ тесагъ витамин горэхэм

— Ахэр нахьыбэрэмкіэ узэіэзэжьынымкіэ нахь дэгъух. Щаим ычіыпіэкіэ ахэм уяшъо хъущтэп, зэрэбгъэфедэнхэ фэе шапхъэу ахэм апылъым ушіокіымэ, яягъэ къыокіыщт, жъэжъыехэм, нэмыкі органхэм пшахъо арыхъон ылъэкіыщт. Щаим малинэ, мелиссэр, смородинэр хаплъхьэзэ уешъомэ дэгъу, ахэм зэкіэми эфирнэ дагъэ ахэлъ. Нахьышіур якъутэмэ ціыкіухэр ары.

— Бэрэ зэхэтэхы мысымэджэнхэм пае цІыфхэм • ащыщыбэ антибиотикхэм, вирусхэм апэуцужьырэ таблеткэхэм яшъохэу. Арэущтэу пшІы хъущта?

— Ар хэукъоныгъэшху. А препаратхэр арэущтэу бгъэфедэхэмэ яшІуагъэу къакІорэм нахьи яягъэу къыокІыщтыр нахьыб. Ахэм ахэтых стационарым нэмыкІ щымыгъэфедэнхэ фаехэр.

Укъэсымэджагъэу, пэтхъу-Іутхъур, температурэр, пскэныр – гриппым инэ-

шанэхэр уиlэхэмэ, унэм уисын, нахьыбэрэ учъыен, псыбэ уешъон, малинэ е шъоу кlыгъоу щай уешъон фае. Температурэр градус 38-м нэмысыгъэмэ, ар ебгъэхыныр ищыкlагъэп. Мы узхэм (пэтхъу-lутхъум, гриппым) уапэшlуекlоным пае пстэуми апэ дэгъоу ренэу ушхэн, псауныгъэр гъэпытэгъэным упылъын фае. Сыд фэдэрэ уахъти ахэм мэхьанэшхо яl.

Зыщышъумыгъэгъупш, пэшlорыгъэшъэу а зэпахырэ узхэм руухъуманым, фашь сымалжа

защышъуухъумэным фэшІ *сымаджэ* хъугъэхэм благъэу шъуакІэрымыхь. унэу шъузэрысым, юф зыщышъушюрэ кабинетым нахьыбэрэ жьы къабзэр арыжъугъахь, шъори жьы къабзэм шъухахьэзэ шъушы. Шъукъэсымаджэу гуцаф зэрэшъушІыгъэм тетэу эфирнэ дагъэхэр, къэкіырэ уцхэр (ромашкэр, календулэр) зыхэгъэжъукІыгъэ псыр жъугъэфедэх. Иммунитетыр гриппым фыримыкъугъэмэ, врачым игьоу ылъэгъугъэ Іэзэным дыкІыгъоу, псыбэ шъуешъу, тіэкіу-тіэкіоу, ау нахьыбэрэ шъушх, жьыкъэщэныр нахь къэзыгъэпсынкіэрэ гимнастикэр шъукіуачіэ къызэрихьэу шъушІы. А зэпстэур тииммунитет ІэпыІэгъу фэхъух.

Нэкіубгъор зыгъэхьазырыгъэр ЖАКІЭМЫКЪО Аминэт.

тяшъоу. Ащкіэ анахь шіуагъэ къэзытэу сэ слъытэрэр витаминэу Д-р ары. Сыда піомэ «морепродукты» зыфаіохэрэм афэдэу тэ бэп тшхырэр, а витаминыр икъоу пкъышъолым едгъэгъотыным фэші. Къэсэшіэжьы тыціыкіу зэхъум пцэжъые шэм (рыбий жир) тызэрэрагъашъощтыгъэр, зыми ар ыгу римыхьыщтыгъэми. Арышъ, а витаминыр кіэлэціыкіухэм язакъоп, зэкіэми ящыкіагъ, ар бэшіагъэу къаушыхьатыгъ шіэныгъэлэжьхэм. Ащ узэрешъощтыр ыкіи узэшъощтыр зыфэ-

дизын фаер врачым къыгъэнэфэн фае. КІымафэм дэгъу эфирнэ дагъэхэр бгъэфедэнхэкіэ. Джащ фэдэу бжьынымрэ бжьыныфымрэ шіуагъэу яіэр пстэуми ашіэ. Ахэр умышхышъущтхэми, упкіэтагьэхэу е гъэушкъоигъэхэу лэгъэ ціыкіум илъэу Іанэм тетхэми дэгъу.

Тилъэхъан илІыхъужъхэр

НыбжьыкІэхэм япІуныгь

Росгвардием и Гъэlорышlaпləу Адыгэ Республикэм щыlэм ихэушъхьафыкlыгъэ отряд иофицер УФ-м зыкъэухъумэжьынымкlэ и Министерствэ идзэкъулыкъушlэу, полицием истаршэ лейтенантэу Александр Л.-р игъусэу Мыекъопэ районым гъэсэныгъэ зыщарагъэгъотырэ гупчэу иlэм щыlагъэх, кlэлэеджакlохэм лlыхъужъныгъэм идесэ афызэхащэгъагъ.

Адыгеимкіэ хэушъхьафыкіыгьэ отрядым итарихъ фэгьэхьыгьэу, джащ фэдэу пшъэрылъэу зэшіуихыхэрэм яхьыліагьэу кіэлэціыкіухэм къафаіотагь, хэушъхьафыкіыгьэ дзэ операцием хэлэжьэрэ зэоліхэм къаіэкіагьэхьэрэ письмэхэмрэ сурэтхэмрэ апае зэрафэразэхэр хьакіэхэм къаіуагь.

Ащ нэужым кlэлэеджакlохэм къафагъэлъэгъуагъэх лъэпкъ гвардием идзэхэм агъэфедэрэ lэшэ-шъуашэхэр.

«ХэушъхьафыкІыгъэ дзэ операцием Урысыем идзэкІоліхэм ліыхъужъныгъэу щызэрахьэрэр щысэхэмкіэ кіэлэціыкіухэм къафэтіотагъ. УпчІабэ ахэм къатыгъ ыкіи джэуап гъэшіэгъонхэр зэхахыгъэх», — къыіуагъ полицием истаршэ лейтенантэу Александр Л.-м.

ИлъэсыкІэм пшъэрылъыкІэхэр

Хыкум приставхэм я Федеральнэ къулыкъу Адыгэ Республикэмкlэ и Гъэ-Іорышlaпlэ иколлегие игъэкlотыгъэ зэхэсыгъоу иlaгъэм 2022-рэ илъэсым Іофэу ышlaгъэм изэфэхьысыжьхэм ыкlи тызхэт илъэсым пшъэрылъэу зыфигъэуцужьхэрэм щатегущыlaгъэх.

Гъэlорышlапlэм ипащэу, республикэм ихьыкум пристав шъхьаlэу Александр Ихно къызэриlуагъэмкlэ, федеральнэ ведомствэм къыгъэнэфэгъэ пшъэрылъхэм ягъэцэкlэнкlэ, шlуагъэ къытэу lофшlэныр зэхэщэгъэнымкlэ Гъэlорышlапlэм къэгъэлъэгъонышlухэр иlэх. 2022-рэ илъэсым сомэ миллиарди 5,5-рэ зытефэрэ Іоф мин 220-м ехъу хьыкум приставхэм зэхафыгъ, ар ыпэрэ илъэсым егъэпшагъэмэ, процент 11-кІэ нахьыб.

КъулыкъушІэхэм анахьэу анаІэ зытырагъэтыгъэр социальнэ мэхьанэ зиІэ Іофыгъохэм язэшІохын ары. КІэлэпІупкІэр игъом зымы-

тыхэрэм пшъэдэкlыжь ягъэхьыгъэным, зянэ-зятэ зимыlэжьхэм ыкlи зышъхьащымытхэм псэупlэхэр ягъэгъотыгъэнхэмкlэ яфитыныгъэхэр къэухъумэгъэнхэм мэхьанэшхо аратыгъ.

— Гъэ Іорыш Іап Іэм ипшъэрылъ шъхьа Іэхэм ащыщ к Іэлэп Іупк Іэм итын епхыгъэу къулыкъуш Іэхэм

зэхафырэ Іофхэр нахьыбэ зэрэхъугъэр къызэтегъэнэгъэныр, мы ІофшІэныр нахь гъэлъэшыгъэныр,

— къыlyагъ Александр Ихно. — Зыныбжь имыкъугъэхэм яфитыныгъэхэр къаухъумэзэ сомэмиллиони 155-рэ афызэкlагъэкlожьыгъ, ыпэрэ илъэсым мыщ фэдэ иуахътэ егъэпшагъэмэ, ар процент 23-кlэ нахьыб.

2022-рэ илъэсым изэфэхьысыжьхэм къызэрагъэлъагъорэмкlэ, ціыфхэм нахь ящыкіэгъэ къэралыгъо фэlо-фашіэхэр зэрифэшъуашэу афэгъэцэкіэгъэнхэм къулыкъушіэхэм анаіэ тырагъэтыгъ. Ащкіэ зишіогъэшхо къакіорэр къэралыгъо фэlо-фашіэхэм я Зыкі портал. Мыщ епхыгъэу республикэм щыпсэухэрэм къатыгъэ лъэіу тхылъ мин 22-рэ фэдиз Гъэіорышіапіэм зэхифыгъ.

Хэбзэгъэуцугъэм диштэу пшъэрылъхэр гъэцэкІэгъэнхэр Іофыгьо шъхьаІэхэм ащыщэу ГъэІорышІапІэм ипащэ къыІуагъ. 2023-рэ илъэсым анахьэу анаІэ зытырагъэтыщтхэр къыгъэнэфагъэх

Зэхэсыгъом икіэухым илъэсым изэфэхьысыжьхэм къадыхэльытагъэу зипшъэрылъхэр анахь дэгъоу зыгъэцэкіэгъэ структурнэ подразделениехэр ведомственнэ тынхэмкіэ къыхагъэщыгъэх, къулыкъушіэхэм рэзэныгъэ тхылъхэр афагъэшъошагъэх.

Хьыкум приставхэм я Федеральнэ къулыкъу Адыгеимкіэ и Гъэюрышіапіэ ипресс-къулыкъу.

Зэхэзыщагьэр ыкІи къыдэзыгъэкІырэр:

АР-м лъэпкъ Іофхэмк Іэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгьухэм адыря Іэ зэпхыныгъэхэмк Іэ ык Іи къэбар жъугъэм иамалхэмк Іэ и Комитет Адресыр:
385000 къ. Мыекъуапэ, ур. Крестьянскэр, 236

Редакциер зыдэщыІэр:

385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197. Телефонхэр: приемнэр: 52-16-79 Редакцием авторхэм къаІихырэр А4-кІэ заджэхэрэ тхьапэхэу зипчъагъэкІэ 5-м емыхъухэрэр ары. Сагырхэм азыфагу 1,5-рэ дэлъэу, шрифтыр 12-м нахь цІыкІунэу щытэп. Мы шапхъэхэм адимыштэрэ

зэкІегъэкІожьых. E-mail: adygvoice@ mail.ru

тхыгъэхэр редакцием

Зыщаушыхьатыгьэр: УФ-м хэутын ІофхэмкІэ, телерадиокъэтын-хэмкІэ ыкІи зэльы-ІэсыкІэ амалхэмкІэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чІыпІэ гъэІоры-шІапІ, зэраушыхьатыгъэ номерыр

ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр ОАО-у «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

> ЗэкІэмкІи пчъагъэр 4344 Индексхэр П 4326 П 3816 Зак. 197

узщыкІэтхэнэу щыт уахътэр Сыхьатыр 18.00 ЗыщыкІэтхэгъэхэ уахътэр Сыхьатыр 18.00

Хэутыным

Редактор шъхьаІэр **МэщлІэкьо С. А.**

Редактор шъхьа Іэм игуадзэр Тэу 3. Дз.

ПшъэдэкІыжь зыхьырэ секретарыр

ЖакІэмыкьо А. З.